

Skargrunden – två små öar med rikt fågelliv

Ulrik Lötberg, Lars Gustavsson och Lennart Söderlund

Den 12 juni 2006 var vi ute och inventerade häckfåglar på öar i Lövsstabukten. En av de öar vi besökte var Hättan där vi tidigare hade räknat in 17 bebodda bon av storskarv. Nu var dessa bon dock plundrade, troligen av havsörn. Hättan är från tidigare känd som en ö med häckande storskarvar. Bara för några år sedan fanns här en koloni innehållande ett tusental par, men därefter har den minskat snabbt i storlek.

Vi funderade en del kring var dessa skarvar eventuellt kunde ha tagit vägen. Hade de efter det misslyckade häckningsförsöket flyttat över till någon annan ö för ett andra försök? Lasse drog sig till minnes ett samtal med Maria Boström som föregående sommar hade arbetat åt Fiskeriverket med att undersöka vad storskarvarna i Lövsstabukten fångade för fisk. Maria hade berättat att det då hade häckat ett mindre antal skarvar på den södra av två öar som heter Skargrunden. Bona hade varit placerade i ett havtornsnår, vilket kan tyckas vara ett något udda boplatssval för storskarv. Skargrunden skulle ligga väster om Gårdskär, d.v.s. kanske inom synhåll från Hättan. Med kikarnas hjälp hittade vi snabbt två små öar som låg nära inpå varandra, lite isolerade från andra öar, och som måste vara Skargrunden.

Sagt och gjort

Vi hoppade i båten och satte kurs mot dem. När vi kom fram kunde vi snabbt konstatera att det inte fanns några häckande skarvar, men vi möttes istället av en ”vägg” av skratmåsar och fisktärnor. Glatt upplivade av fyndet av en tidigare okänd, och så stor, mås- och tärnkoloni landade vi strax på den södra ön som är helt liten; kanske 80–90 meter lång och 25 meter bred. Den södra spetsen bestod av grus- och stenstrand, sannolikt en följd av inlandsisens framfart. Denna del av ön var

sparsamt bevuxen, men strax norr därom fanns ett stor havtornsbuskage med några döda träd. I detta buskage såg vi resterna efter fjolårets skarvhäckningar. Norr därom breddade ett cirka 50 meter långt gräsområde ut sig som täckte resten av ön. Utöver ”gräs” fanns här en blandad växtlighet av älggräs och brännässlor, cirka 50–80 cm i höjd.

Redan vid landstigningen på grus-/stenstranden möttes vi av tärnor, som väntat silvertärnor, och det var cirka 80 par som hade sina bon här. Vi gick snabbt runt buskaget och kunde då konstatera att det fanns en enorm koloni av skratmåsar med sina bon placerade i gräset och bland övriga örter. Mellan skratmåskolonin och havet, där växtligheten var mer kortvuxen, byttes skratmåsarernas bon ut mot fisktärnornas. Vi gick hastigt runt den blandade kolonin och uppskattade att här häckade cirka 900 par skratmåsar och cirka 250 par fisktärnor. För att inte störa för mycket lämnade vi snabbt ön. Vi var särskilt imponerade av fisktärnekolonins storlek och överens om att detta måste vara en av de största kolonierna i landet. Utöver skratmåsar häckade även några par fiskmåsar på ön. Vi hörde också vid några tillfällen dvärgmåsar, men vi kunde inte hitta någon bland alla skratmåsar och fisktärnor. Flertalet skratmåsar hade ännu ej kläckt och det var därför inte lämpligt att ägna tid åt att leta efter eventuellt häckande dvärgmåsar bland alla dessa. Därtill varnade även vardera ett par av rödbena och större strandpipare och visade tydligt att även de hade bo med ägg här. På vattnet runt ön låg flera par vardera av vigg, skedand samt ett par snatterand. På ön fann vi även en ruvande grågås samt ytterligare ett rede som dock var plundrat. Eftersom inledningen på sommaren 2006 hade varit kall hade de, typiskt för änderna längs den norra delen av

”Rödnäbbade tärnan *Sterna macroura*. Hufvan svart. Hufvudets sidor och strupen med askblå anstrykning; näbben enfärgadt röd; rygg och vingar askblå; öfver- och undergumpen rent hvita; de undre kroppsdelarna ljust askblå. Längden 370 mm.” Aurivillius, Svenska fåglarna, 1894. Foto: Ulrik Lötberg

Upplandskusten, ännu ej lagt sig på ägg.

Efter detta kortvariga besök på den södra ön åkte vi över till grannön i norr. Här fanns vare sig träd eller buskar. Ön var istället helt bevuxen med olika arter gräs. Här fanns inga nässlor, ej heller älgört, och gräset växte mer glest än på den södra ön. Den var än mindre i storlek, endast cirka 70 meter lång och kanske 15 meter bred. På den södra spetsen fanns en stor sten och på den häckade ett havstrutpar. Paret hade tre ungar som efter landstigningen snabbt försågs med varsin ring.

Innan vi landsteg på den södra ön var det endast en bråkdel av öns alla häckande fåglar som lyfte för oss. Det var först när båten stötte mot land som flertalet plötsligt lättade och vi fick en uppfattning om vilka mängder det handlade om. När vi nu närmade oss den norra ön var det bara ett fåtal fåglar i luften över den. Ett 30-tal fisktärnor, men även ett par – tre dvärgmåsar. När vi steg i land var händelseförloppet detsamma som på den

södra ön. Plötsligt steg mängder av fåglar till väders och vi kunde räkna in cirka 175 par fisktärna samt cirka 30 par dvärgmåsar. Vidare fanns här drygt ett 20-tal par fiskmåsar, 10-talet skrattmåsböns samt ett par rödbena som tydligt visade att även de hade sitt bo här.

Vid besök i kolonier som dessa räknar man alltid antalet fåglar över ön vid ankomsten och får på så vis en uppskattning av hur många par som häckar. Man skall normalt undvika att landstiga på öar med häckfågelkolonier, men eftersom det uttalade syftet med vårt besök var att kontrollera vad som häckade gick vi iland. Vi gick försiktigt längs stranden, utan att trampa på ägg eller ungar, och fann snart ett 30-tal dvärgmåsböns med ägg bland alla fisktärnornas böns. Därefter gick vi i båten och lämnade hastigt öarna.

Vi lade oss med båten på cirka 30–50 meters avstånd från dem och kunde konstatera att fisktärnor, skratt- och dvärgmåsar snabbt gick ned på sina böns för att fortsätta

ruvningen. Havstrutarna försökte också gå tillbaka till sina ungar, men hade en mycket besvärlig resa med 20–50 fisktärnor som hela tiden angrep dem på väg in mot ön. Även efter landningen blev de angripna så snart de sträckte på vingarna eller på annat sätt gjorde tecken på att vilja lyfta. Vi tyckte att havstrutparet hade kunnat valt en lättare häckplats!

Sittande i båten kunde vi räkna ihop att det på dessa två öar häckade cirka 900 par skrattnås, 30 par fisknås, 30 par dvärgnås, 1 par havstrut, 80 par silvertärna, 425 par fisktärna, 2 par rödbena, 1 par större strandpipare, 35 par vigg, 4 par skedand, 1 par snatterand samt 2 par grågås. Hela 425 par fisktärna är utan tvekan den största kända kolonin i landet (enligt Svalan) och 30 par dvärgnås är den största kolonin av denna art i Uppland. För övrigt kan det inte vara vanligt med häckning av både dvärgnås och havstrut i en och samma koloni. Efter detta fortsatte vi inspirerat mot nästa ”magiska” ö i Lövestabukten, Kniven, även den med ett otroligt rikt häckfågelliv.

Nytt besök

Vi gjorde ett nytt besök på Skargrunden den 30 juni och möttes då att många hundra storskarvar som lättade från dem. Inledningsvis blev vi lite oroliga att skarvarna kunde ha stört häckningarna i kolonierna, men vi kunde snart konstatera att dessa hade fortlöpt mycket bra. Vi hittade endast ett antal döda skrattnåsunger och det är fullt normalt i stora kolonier av denna art. Vid detta besök ringmärktes 138 ungar av fisktärna och 21 ungar av silvertärna. Många av silvertärnorna hade ännu inte kläckt. Vidare försågs åtta dvärgnåsunger och ett 50-tal ungar av skrattnås med ring. Det föreföll som om det hade kläckts fram ungar i nästan samtliga dvärgnåsbö, men ungarna var förvånansvärt svåra att hitta i gräset. På den södra ön fanns det flera tusen skrattnåsunger. De var så många att de hade trampat upp stigar genom snåren av brännässlor. På båda öarna fanns det även hundratals ungar av fisktärna.

Vad vet Länsstyrelsen

Strax efter besöket på Skargrunden tog vi kontakt med länsstyrelsen i Uppsala län. Vi var angelägna att uppmärksamma dem på de höga skyddsvärden som fanns här, men också intresserade av att få veta om länsstyrelsen hade kunskap om dem sedan tidigare. Till vår förvåning hade länsstyrelsen dock ingen vetskap om den fågelrikedom som fanns här 2006. Skargrunden inventerades i samband med skärgårdsinventeringen 2002, men var då mycket fågelfattiga! Här fanns då bara vardera ett, eller några få, par av skrattnås, fisknås, gråtrut, havstrut, fisktärna samt silvertärna; sammantaget tretton (13!) par häckande sjöfåglar. Detta att jämföra med cirka 1 500 par fyra år senare!

Kniven

Det kan förefalla märkligt att så pass stora kolonier kan uppstå så snabbt, men just måsar och tärnor är kända för att plötsligt kunna byta häckningsplats. Om de blir utsatta för predation, alternativt annan kraftig störning, eller om födan tryter kan en koloni försvinna från ett år till nästa. Det finns ett bra exempel på detta från en annan ö i Lövestabukten, nämligen Kniven. Här fanns det sommaren 2004 en stor tärnkoloni innehållande cirka 100–150 par fisktärna och ett mindre antal silvertärnor. Fisktärnorna häckade i kort gräs närmast vatten medan silvertärnorna hade sina bö i grus- och stenbankar längre upp från vattenlinjen. I början av juni passerade ett oväder med hårda vindar och den kraftiga sjögången spolade bort i stort sett samtliga fisktärnebö. Silvertärnorna klarade sig eftersom de häckade högre upp. Efter detta har det inte häckat några fisktärnor på Kniven, men silvertärnorna finns kvar.

Var fisktärnorna från Kniven har tagit vägen vet vi inte, men det skulle kunna vara så att de har flyttat över till Skargrunden och att kolonin sedan ökat ytterligare i antal. Skrattnåskolonin kan ha uppstått på samma sätt. För några år sedan, 2004, fanns det en koloni innehållande cirka 800–900 par i

Björns skärgård, men flertalet försvann redan efter en säsong. Dessa skrattmåsar kan sedan ha etablerat sig på Skargrunden. För övrigt finns det en mycket stor skrattmåskoloni, cirka 3 000 par, på Kniven. Eftersom det i stort sett inte finns plats för fler par här kanske ungfåglar från Kniven istället har slagit sig ned på Skargrunden.

Dvärgmåsa

Dvärgmåskolonin på Skargrunden 2006 är den största som registrerats i Uppland, men arten har konstaterats häcka i Lövestabukten tidigare under 2000-talet. En koloni innehållande sex par hittades i Nöttbohavet, ett par kilometer norr om Karlholmsbruk, sommaren 2003. Tyvärr misslyckades dessa häckningar till följd av störning från fritidsfiskare (bon med kalla ägg hittades senare). Hur länge dvärgmåsar har häckat på Skargrunden vet vi inte, men de fanns inte här 2002. Det finns en del som talar för att kolonin kanske uppstod 2005. Under senare år har fynden av flygga ungfåglar ökat i Ledskärssområdet från mitten av juli och det har varit särskilt påtagligt under 2005 och 2006 (från Svalan). Dessa ungfåglar kommer rimligtvis från någon närbelägen häckplats och då ligger det nära till hands att de kan ha kommit från just Skargrunden. Före 2005 sågs endast enstaka ungfåglar under den andra halvan av juli. Mycket talar således för att dvärgmåsar etablerade sig här 2005, kanske samtidigt som fisktärnorna från Kniven och skrattmåsar från Björns skärgård flyttade över hit.

En framåtblick

Framtiden får utvisa om Skargrunden kommer fortsätta att vara de magnifika häcknings-skar, framför allt vad gäller fisktärna, som de var 2006. Vattnen runt öarna är mycket grunda och det är mycket svårt att komma in till land med båt. Detta är positivt på så sätt att fritidsfiskare har svårt att ta sig in till dem och ovetande störa de häckande fåglarna. För övrigt ligger öarna ganska isolerat från andra vilket gör att risken för besökande minskar.

Risken finns dock och skulle minkta sig hit skulle kolonierna sannolikt snabbt försvinna lika fort som de uppstod.

Fritidsfiskare kan orsaka störning hos häckande sjöfåglar, men det finns också exempel på att människor och fåglar kan samspas mycket bra på även små ytor. Det krävs dock att människorna är medvetna om att fåglarna finns där och är beredda att visa hänsyn. Ett bra exempel är ön Kniven som är den tveklöst fågelrikaste ön i Lövestabukten. Ön är cirka 200 m i diameter och här finns ett tiotal bodar där det årligen bor människor från vår till höst. Här häckar även 3 500–4 000 par sjöfåglar! Skrattmåsar och silvertärnor har sina bon alldeles intill de bodar och stigar som finns på ön. Bon som i första hand silvertärnor bygger på olämpliga platser som bryggor och stigar brukar de boende lyfta någon meter åt sidan utan att fåglarna låter sig störas. De fortsätter att ruva och med framgång kläcka ut sina ägg. Både människor och fåglar är nöjda med tillvaron!

Ulrik Lötberg
Videlunden
740 20 Vänge

Lars Gustavsson
Stomgatan 6
740 46 Östervåla

Lennart Söderlund
Hjälmlunge 216
810 65 Skärplinge

